

UDK 930.85(497.4):929 Zois Ž., Kopitar J.

Luka Vidmar

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

»ET IN POLITICIS PROPHETA«: POLITIČNI KOMENTARJI V KORESPONDENCI MED ŽIGO ZOISOM IN JERNEJEM KOPITARJEM

Članek predstavlja politične komentarje v korespondenci med Žigo Zoisom in Jernejem Kopitarjem v letih 1808–1818, ki so obravnavali: Napoleonov vojni pohod v Avstrijo leta 1809, schönbrunnski mir, dogodke v Ilirskih provincah, položaj slovenščine v Ilirskih provincah, Napoleonovo poroko in vprašanje vrnitve Ilirskih provinc Avstriji, Napoleonov vojni pohod v Rusijo, Napoleonov vojni pohod v Nemčijo, vrnitev Ilirskih provinc Avstriji in vprašanje njihove ureditve, Dunajski kongres in Napoleonovih sto dni ter ustanavljanje Ilirskega kraljestva. Pregled teh pasusov vodi tako k razlagi Zoisovih in Kopitarjevih političnih nazorov kakor k pojasnitvi njenega dejavnega vključevanja v politiko, zlasti pri vzpostavljanju Ilirskega kraljestva v letih 1814–1817.

The paper presents political commentaries in the correspondence between Sigismundus Zois and Bartholomäus Kopitar in the period of 1808–1818 dealing with: Napoleon's campaign against Austria in 1809, Treaty of Schönbrunn, events in the Illyrian provinces, status of Slovene language in the Illyrian provinces, Napoleon's wedding and the question of restitution of the Illyrian provinces to Austria, Napoleon's campaign against Russia, Napoleon's campaign against Germany, restitution of the Illyrian provinces to Austria and the question of their regulation, the Congress of Vienna, and Napoleon's Hundred Days and the founding of the Illyrian kingdom. The review of these parts leads to both the explanation of Zois' and Kopitar's political views and to elucidation of their active engagement in politics, especially in establishing the Illyrian kingdom in the period of 1814–1817.

Ključne besede: Žiga Zois, Jernej Kopitar, epistolografija, politična zgodovina, Ilirske province, Ilirsko kraljestvo, avstroslavizem

Key words: Sigismundus Zois, Bartholomäus Kopitar, epistolography, political history, Illyrian provinces, Austro-Slavism

Ena pomembnejših tem v pismih med Žigo Zoisom in Jernejem Kopitarjem, protagonistoma slovenskega literarnega preroda, je bila politika. Njuna korespondenca¹ je potekala v politično izjemno živahnem obdobju med letom 1808, ko je Kopitar odšel študirat na Dunaj, in letom 1819, ko je Zois umrl v Ljubljani. Ta pisma so tako komentirala dogodke v zadnjem obdobju obstoja Napoleonovega cesarstva od vojne v Španiji do bitke pri Waterlooju in v prvem obdobju stabiliziranja Evrope od Dunajskega kongresa do kongresa svete alianse v Aachnu.

Prevodi osnovnega nemškega besedila v članku uporabljenih pisemskih citatov iz obdobja med aprilom 1812 in oktobrom 1818 so delo Edvarda Vrečka, ki se mu zahvaljujem. Prevodi delov teh citatov v latinščini in drugih jezikih, ki so v opombah, ter uredništvo celotnih prevodov so moje delo. Moji so tudi prevodi pisemskih citatov iz obdobja med novembrom 1808 in marcem 1812. Za pregled teksta in pripombe sem hvaležen dr. Petru Vodopivcu.

¹ Kidrič 1939; Kidrič 1941; Pisma Žige Zoisa; Korespondenca Žige Zoisa 2004.

Zoisovi in Kopitarjevi politični komentarji so v primerjavi z drugimi temami pisem med njima – zasebnimi, poslovnimi, literarnimi, filološkimi, mineraloški in geološkimi –² zaznamovani z nekaj posebnostmi. Hitra poštna zveza med Dunajem in Ljubljano je Kopitarju omogočala, da je novice iz evropskih prestolnic in z bojišč, ki jih je dobil bodisi iz tiska bodisi od svojih znancev v časopisnih, univerzitetnih, cenzorskih in plemiških krogih, pogosto blizu avstrijskemu dvoru in vladi, le z nekajdnevno zamudo sporočil Zoisu. Baron je redno odgovarjal in sporočal nazaj vesti iz Kranjske. Komentarji aktualnih političnih dogodkov so zato sicer del skoraj vsakega Zoisovega in Kopitarjevega pisma, vendar so največkrat kratki, kakor bi se piscu mudilo obdelati temo, potisnjeni na konec pisma ali v pripis, zato pa duhoviti in vsebinsko mojstrsko zgoščeni. Pogosto so skonstruirani v mešanici jezikov, zlasti s pasusi v latinskem jeziku.³ Posebej Kopitar je bil spreten v duhoviti izrabi raznih jezikov, ki jo je prilagajal vsebini svojih pisem. Dopisovalca sta politike v večini primerov bodisi označila z začetnicami bodisi skrila pod šifrirana imena bodisi sta njihovo vlogo zgolj nakazala. Sploh so Zoisovi in Kopitarjevi politični komentarji prepredeni s skritimi pomeni, namigi in zasebnimi šalami.

K opisanim lastnostim je prispevala izjemna izpostavljenost tedanje korespondence poštni cenzuri oziroma nadzoru policijskih ali tajnih služb.⁴ Glede politike Kopitar in Zois tako nista mogla razviti odkritega dialoga, kakršnega sta lahko brez zadržkov vodila v primeru filologije, mineralogije in do določene mere celo v primeru poslovnih in zasebnih zadev. Ta korespondenca torej ne vsebuje povsem prostodušnih izrazov njunih političnih nazorov, kar pa ne spremeni dejstva, da ostaja najboljši vir za njihovo rekonstrukcijo. Ravno množica Zoisovih in Kopitarjevih šifer, ki sta jih morala razumeti tako pošiljatelj kakor naslovnik, namreč dokazuje, da so bili njuni tovrstni pisemski komentarji samo nadaljevanje večletnih živahnih političnih razprav, ki sta jih imela v drugem nadstropju baronove palače na Bregu.

Napoleonov vojni pohod v Avstrijo

Prvo politično temo v korespondenci med Zoisom in Kopitarjem so spodbudila znamenja rastoče napetosti med Avstrijo in Francijo proti koncu leta 1808. V pismu 20. novembra 1808 je Zois še zavračal možnost vojne. V podkrepitev je navedel govornice, da se položaj na severu in jugu obrača na bolje.⁵ Zois se je pri tej oceni verjetno zanašal na novice z Iberskega polotoka,⁶ kjer se je Napoleonova vojska po zasedbi Portugalske in Španije od pomladi leta 1808 bolj ali manj neuspešno borila z angleško vojsko in španskimi uporniki.⁷ 10. decembra 1808 je Zois verjetno že spoznal, da ravno Napoleonove težave v Španiji Avstrijo opogumljajo k novi vojni, saj je Kopitarju pisal: »Bog, podari svetu mir!«⁸

² Prim. Vidmar 2005: 88.

³ Prim. Pogačnik 1978: 85; Vidmar 2005: 89.

⁴ Prim. Nickisch 1991: 219.

⁵ Kidrič 1939: 61.

⁶ Kidrič 1939: 61, op. 5.

⁷ Prim. Tancig 1964: 53; Rumpler 1997: 98, 99.

⁸ Kidrič 1939: 82.

Avstrija je nato januarja vpoklicala v vojsko dopustnike, februarja pa organizirala še deželno brambo.⁹ Pismo, ki ga je Zoisu 19. in 20. februarja 1809 napisal Kopitar, je kazalo vpliv vse močnejše vojne propagande na Dunaju.¹⁰ Kopitar je v njem nanizal za Napoleona neugodne politične dejavnike, in sicer v avstrijske vojne priprave vpletenega bivšega pruskega ministra Heinricha barona Steina, ki je bil moral odstopiti na Napoleonovo zahtevo,¹¹ protifrancosko razpoloženje avstrijskega prebivalstva in špansko gverilsko vojno, ki se je stopnjevala po ustoličenju Josepha Bonaparteja za španskega kralja.¹²

Pisma med Zoisom in Kopitarjem, odposlana marca in aprila 1809, razkrivajo stopnjevanje napetosti tako v vsebini kakor v strukturi, saj so se politične vesti preselele iz pripisov in s konca besedil na njihov začetek. Od 1. marca 1809 je bila namreč avstrijska vojska v vojnem stanju. V naslednjih dneh je Kopitar pisal v Ljubljano po lastnih besedah sredi vojnega hrupa. 8. marca je sporočil, da se je hrvaški ban Ignaz grof Gyulay, poveljnik 9. zboru s sedežem v Ljubljani,¹³ prav tedaj odpravil v Gradec k nadvojvodi Janezu, poveljniku notranjeavstrijske vojske – Italijanske armade, ki je bila določena za operacije v Italiji.¹⁴ 12. marca je Zoisu nekoliko posmehljivo opisal odhod deželne brambe iz prestolnice.¹⁵

14. aprila 1809, pet dni po vojni napovedi Avstrije Franciji, je Kopitar Zoisu pisal: »O Rusiji ne ve tukaj pametnejša javnost prav tako nič; mnenja so, da bo medtem požrla Turčijo. Gentz in Schlegel sta v taboru kneza Karla. Hormayr [v taboru] kneza Janeza kot vojni tajnik za razglase itd.« V pripisu je dodal še: »Nadvojvoda Karel danes ne pusti več kuhati doma, jedel bo pri Albertu, jutri pa odpotoval.«¹⁶ Kopitarjeve vesti o Rusiji, ki ni stopila na stran Avstrije, ampak je vojno izkoristila za širitev svojega vpliva na Balkanu, so bile seveda pravilne. Odhod nadvojvode Karla, vrhovnega poveljnika avstrijske vojske, je bil povezan z njegovimi četami, ki so 9. aprila prekoračile bavarsko mejo.¹⁷ Karlovemu ožjemu spremstvu sta pripadala – kakor je Kopitar točno ugotovil – dvorni svétnik Friedrich Gentz, ki je za nadvojvodo ravno tedaj napisal vojni razglas,¹⁸ in Friedrich Schlegel.¹⁹ Pravilen je tudi podatek o Josephu baronu Hormayrju, ravnatelju tajnega državnega in dvornega arhiva, ki je pisal vojne razglase za nadvojvodo Janeza in pripravljaval vzpostavitev avstrijske uprave v Tirolski.²⁰ Živahno je bilo medtem tudi v Ljubljani. Zois je 27. marca Kopitarju pisal, da se pri njem javljajo novi in novi polkovniki in generali.²¹ Po 1. marcu so namreč skozi Ljubljano korakale čete avstrijske Italijanske armade, ki je začela 9. aprila prodirati v Furlanijo.²²

⁹ Tancig 1964: 54.

¹⁰ Prim. Mal 1928: 44.

¹¹ Gl. Rumpler 1997: 100.

¹² Kidrič 1939: 166, op. 21–23.

¹³ Prim. Dimitz 1876: 269; Tancig 1964: 54.

¹⁴ Kidrič 1939: 175, op. 2–4. Prim. Wurzbach 1856–1891: VI, 79, 80.

¹⁵ Kidrič 1939: 177, 178.

¹⁶ Kidrič 1939: 195, 196, op. 13–19.

¹⁷ Prim. Tancig 1964: 54.

¹⁸ Wurzbach 1856–1891: V, 137, 138.

¹⁹ Wurzbach 1856–1891: XXX, 73.

²⁰ Gl. Wurzbach 1856–1891: IX, 279; Rumpler 1997: 101.

²¹ Kidrič 1941: 74.

²² Dimitz 1876: 270; Tancig 1964: 54.

2. maja 1809, torej po tem, ko sta se od prve bitke pri Abensbergu 20. aprila 1809 avstrijska in francoska vojska spopadli še trikrat, pri Landshutu, Eckmühlu in Regensburgu, je Kopitar v pismu Zoisu upravičeno zadržano opisal pretiran optimizem na Dunaju, ki so ga morda sprožili začetni uspehi avstrijske Italijanske armade aprila v Furlaniji,²³ morda pa tudi napačne domneve o prednosti severne armade pod vodstvom nadvojvode Karla: »Ves Dunaj je bil ravno tako naelektren kakor Ljubljana. Visoki gospodje so lovili mimoidoče neznance za roke, da bi jim povedali novice. Vojvoda Albert je šel sam na glavno stražo: Moj Karel je potolkel Napoleona, je govoril tam in naročil vsem svojim služabnikom, naj okrog govorijo isto.«²⁴ Čeprav se je Napoleon bližal Dunaju, je v avstrijsko zmago gotovo verjelo veliko meščanov, saj jih je po Kopitarjevem poročilu prepričeval sam vojvoda Albert Saški Tešinski, ki je bil mrzli stric in posvojitelj nadvojvode Karla.²⁵ Kopitar pa je pri sebi nedvomno trezneje ocenil, da pomeni slabo znamenje že to, da se je 28. aprila njegov znanec in Zoisov prijatelj Jožef Kalasanc baron Erberg, ki je bil vzgojitelj prestolonaslednika Ferdinanda,²⁶ z dvorom umaknil v Vác na Ogrsko, o čemer je poročal v istem pismu.

Resničnost je verjetno kmalu prehitela celo Kopitarjeve najhujše slutnje. Po 2. maju se je korespondenca med Kopitarjem in Zoisom pretrgala najpozneje do začetka avgusta,²⁷ saj se je področje vojnih operacij maja, junija in julija 1809 preselilo v neposredno okolico Dunaja. 13. maja je Napoleon zasedel Dunaj, nato pa je kljub porazu v bitki pri Aspernu 22. maja dokončno premagal Avstrijce v bitki pri Wagramu 6. julija 1809.²⁸

Schönbrunnski mir

3. avgusta 1809, torej tri tedne po avstrijsko-francoskem premirju v Znojmu, je pisal Kopitar z okupiranega Dunaja Zoisu, da pričakuje sklenitev miru.²⁹ Dva tedna pozneje je baronu stvarno opisal otežen pogajalski položaj poražene Avstrije in nakazal, da je pod vprašajem celo njena suverenost, s čimer je mislil na skrajni možnosti: razkosanje države ali abdikacijo Franca I.:³⁰ »Napoleon ne dovoli seveda nič, prav nič prepuščanja, zaradi česar odpadejo tudi že znane govornice. Ljudje, ki znajo dobro ugibati, trdijo, da vedo, da gre za sam Dunaj, zaradi česar je zaproseno rusko posredništvo itd. itd.«³¹ 10. septembra 1809 se je Zois iz prav tako zasedene Kranjske strinjal s Kopitarjem glede resnosti položaja: »Če Napoleon ne bo popustil – *siamo falliti e dovremo fare cessionem bonorum – videbimus!*«³² V nadaljevanju je zgrožen omenil zbiranje talcev in eksekucije.³³ Baron je z usmrčitvami nedvomno meril na neizprosno kaznovanje

²³ Prim. Tancig 1964: 55; Zwitter 1964: 29.

²⁴ Kidrič 1939: 200, 201.

²⁵ Prim. Wurzbach 1856–1891: VI, 374.

²⁶ Prim. Uršič 1975: 197.

²⁷ Prim. Kidrič 1941: 65, op. 1.

²⁸ Prim. Rumpler 1997: 102.

²⁹ Kidrič 1941: 66.

³⁰ Prim. Prijatelj 1911: 33–35.

³¹ Kidrič 1941: 77.

³² Italijansko in latinsko: »bomo propadli in se bomo morali predati. Bomo videli!«

³³ Kidrič 1941: 86, 87.

upornih brambovcev, s talci pa na skupino kranjskih odličnikov, ki so jih francoske zasedbene oblasti v noči na 1. september 1809 poslale v zapor v Palmanovo, ker se je vojna kontribucija, naložena deželi, nabirala prepočasi.³⁴ Iz teh pripomb je razvidno, da sta Zois in Kopitar pričakovala trajno francosko zasedbo dela avstrijskega ozemlja.

28. septembra 1809 je Kopitar zvedel, da sta prejšnji dan v двореc Schönbrunn pri Dunaju, v katerem je bil nastanjen Napoleon, prispela glavna avstrijska pogajalca, feldmaršal Johann knez Liechtenstein, ki je bil od konca julija 1809 glavni poveljnik avstrijske vojske,³⁵ in feldmaršal Ferdinand grof Bubna, ki je bil cesarjev zaupnik.³⁶ Zoisu je zato pisal: »Vse je obetalo in kazalo na mir, toda nič se še ne ve.«³⁷ O posledični izgubi avstrijskih ozemelj je lahko Kopitar v Ljubljano podrobno poročal že 24. oktobra, deset dni po podpisu in en dan pred objavo schönbrunnskega miru v *Wiener Zeitung*, ker mu je dal njegovo besedilo na vpogled cenzor slovanskih publikacij Josef Valentin Zlobický:³⁸ »Torej Trst, Tržič, Kranjska (*ut videtur*,³⁹ cela!), Beljak, Salzburg, del Avstrije, potem vse, kar leži na desnem bregu Save od Kranjske do Zemuna, ad dispositionem Napoleonis,⁴⁰ potem Saški nekaj župnij na Češkem, Varšavi celo zahodno Galicijo poleg Krakova in okolice ter zamoško okrožje, Rusiji pa 400000 duš iz vzhodne Galicije. Skozi Reko lahko Avstrija izvaža in uvaža z ugodno carino, *quant à Trieste, si vedrà*.«⁴¹

Ilirske province

Naslednja Kopitarjeva in Zoisova pisma so tako že komentirala dogajanje v novo nastali državi, 14. oktobra 1809 ustanovljenih Ilirskih provincah.⁴² 8. novembra 1809 je Kopitar pisal v Ljubljano: »Slišimo, da je bila kranjska vstaja – čeprav ne brez prelivanja krvi – končno ustavljena zaradi škofovih svaril. Žalostno, ko obup premaga premislek. Gasparini je torej postal žrtev svoje nepriljubljenosti.«⁴³ Kopitar je že poznal podrobnosti o protifrancoskem uporu kmetov na Dolenjskem, ki se je začel julija in avgusta ter se je najbolj razplamtel oktobra.⁴⁴ Zvedel je, da ga je s poslanico 13. oktobra 1809, z obiski prizadetih krajev in z dosegom pomilostitve za upornike pomagal pomiriti ljubljanski škof Andrej Kavčič.⁴⁵ Seznanjen je bil tudi z usodo novomeškega okrožnega komisarja Venclja pl. Gasparinija, ki so ga kmetje na začetku oktobra umorili v Kočevju.⁴⁶

³⁴ Gl. Dimitz 1876: 295; Gruden 1911: 14.

³⁵ Prim. Wurzbach 1856–1891: VI, 373, 378.

³⁶ Prim. Wurzbach 1856–1891: II, 184; XV, 153.

³⁷ Kidrič 1941: 96.

³⁸ Gl. Kidrič 1941: 110, op. 12.

³⁹ Latinsko: »kakor je videti«.

⁴⁰ Latinsko: »na razpolago Napoleonu«.

⁴¹ Italijansko: »kako v Trstu, bomo videli.« Kidrič 1941: 110, 111. Prim. Šumrada 1992: 33.

⁴² Prim. Šumrada 1992: 33.

⁴³ Kidrič 1941: 118, 119.

⁴⁴ Prim. Gruden 1911: 7–13.

⁴⁵ Gl. Dimitz 1876: 298; Mal 1928: 62–64; Kralj 1991: 175.

⁴⁶ Gl. Dimitz 1876: 299; Schiviz 1905: 290; Mal 1928: 62.

26. decembra 1809 je Kopitar Zoisu pisal o tem, kaj vedo na Dunaju o prvih dogodkih v Ljubljani pod novo francosko oblastjo: »Tukaj se govori o križu škofa Kavčiča, Kapucinskem trgu, usodi lepe nunske cerkve!«⁴⁷ Škof Kavčič je moral namreč svoj двореc po 16. novembru 1809 prepustiti guvernerju Augustu Marmontu in se preseliti v semenišče,⁴⁸ kapucinskemu samostanu je grozila ukinitve, izpeljana naslednje leto,⁴⁹ očitno pa se je govorilo tudi o zasegu in preureditvi uršulinske cerkve Sv. Trojice. Kopitar je dobil te informacije gotovo iz prve roke, namreč od Kranjcev, ki so se pred Francozi umaknili na Dunaj. O teh je pisal 31. marca 1810 Zoisu: »Tu je vse polno Kranjcev, celo duhovnikov, ki so bili zaradi udeležbe v deželni brambi ob kruh!«⁵⁰ 6. julija 1810 mu je izdal imeni dveh uglednih Kranjcev, ki sta mu prinesla novice iz domovine, namreč licejskega bibliotekarja Franza Xaverja Wildeja, ki je nato na Dunaju postal univerzitetni profesor,⁵¹ in deželnega protomedika Karla Bernarda Kogla, ki je dobil mesto dvornega zdravnika.⁵² Kopitar je verjetno na podlagi obvestil teh in drugih sodeželanov 3. januarja 1810 Zoisu napisal: »Govori se, da bo v Ljubljani univerza.«⁵³ Kakor je razvidno iz teh odzivov na dogajanje na Kranjskem, je bil Kopitar kljub privrženosti Avstriji politični realista, ki ni zagovarjal upora proti Francozom.

O dobrih novicah v zvezi z družbenimi in gospodarskimi razmerami v Ilirskih provincah je v tej korespondenci govora le enkrat, in sicer 1. maja 1811, ko je Kopitar Zoisu pisal: »Tri dobrodošle novice, ki so v zvezi z Ilirijo – glede znižanja za eno tretjino davkov, plačila dostave (in drugih dajatev?) in glede prehoda čez Trst – so se hitro razširile tudi do tukajšnjih Kranjcev. *Gratulamur!*«⁵⁴ 16. in 29. julija 1811 so bili namreč v Ilirskih provincah znižani davki,⁵⁵ z dekretom 4. februarja 1812 pa je bil avstrijski trgovski prehod dovoljen tudi v Trstu. Poleg tega so Francozi znižali carino za nekatere vrste avstrijskega blaga.⁵⁶ Zois in Kopitar sta se teh sprememb gotovo razveselila, saj so imele oslABLJENE trgovske zveze z Avstrijo hude posledice za gospodarstvo Ilirskih provinc.⁵⁷

Slovenščina v Ilirskih provincah

18. oktobra 1809 je Kopitar – še preden je mogel v Ljubljano sporočiti podrobnosti schönbrunnskega miru – baronu pisal o Napoleonovem zanimanju za Slovence in slovenski jezik. Identiteta oseb je bila v tem pasusu zaradi občutljivosti teme spretno zakrita. Po Kopitarjevih podatkih, ki jih je lahko dobil samo od znancev, blizu avstrijskemu političnemu vrhu, si je Napoleon, ki je hotel odpotovati z Dunaja dan po pod-

⁴⁷ Kidrič 1941: 130.

⁴⁸ Kidrič 1933: 51.

⁴⁹ Dimitz 1876: 318; Kralj 1991: 175.

⁵⁰ Kidrič 1941: 149.

⁵¹ Pivec Stele 1986: 696.

⁵² Kidrič 1941: 170, op. 9.

⁵³ Prijatelj 1911: 331, 332; Kidrič 1941: 134, op. 13.

⁵⁴ Latinsko: »Čestitamo!« Pisma Žige Zoisa, MP 16. Gl. tudi Prijatelj 1911: 428.

⁵⁵ Pivec Stele 1964: 72.

⁵⁶ Pivec Stele 1964: 70.

⁵⁷ Prim. Zwitter 1932: 67, 68.

pisu miru 14. oktobra, premislil in se v noči na 16. oktober sestal z Janezom Filipom grofom Cobenzlom, upokojenim avstrijskim diplomatom kranjskega rodu, ki ga je dobro poznal iz časa njegove pariške poslaniške službe pred letom 1805.⁵⁸ Z ozirom na novoustanovljene Ilirske province se je z njim očitno posvetoval glede narodnosti in jezika tamkajšnjih prebivalcev: »*Tiftimo ki je na poli on, néki Slovénzi po glavi rojijo*. Pravijo, da je vprašal svoje zaupnike za *soũche de cette infinite de langues slaves: cete nation immense*⁵⁹ bi snala njegovo *enkrat* poshreti itd. Ti pa niso vedeli niti toliko kakor on. *Informez – vouz en donc*,⁶⁰ jim je ukazal. In nato so šli tajniki, učenjaki itd. poizvedovat. [...] Medtem je *na pole*, ko je že sedel v kočiji, zopet ukazal izpreči, *tiftiga Krajnza komur Ribniza flishti* poiskati in je pozno v noč razpravljajal z njim, *menijo tudi savol Slovénzov*.«⁶¹ Napoleonova poizvedovanja je nato prav pri Kopitarju nadaljeval cesarjev komisar za znanost in umetnost v avstrijskih deželah pod francosko oblastjo Pierre Marcel de Serres, o čemer je nekdanji Zoisov tajnik v dveh pismih na koncu oktobra 1809 podrobno poročal v Ljubljano.⁶² Kopitar je z ozirom na takšno zanimanje Francozov, z ozirom na napredek hrvaškega jezika pod njihovo oblastjo v Dalmaciji in z ozirom na dobre odnose, ki sta jih s francoskimi oblastmi kmalu vzpostavila Zois in Vodnik, pričakoval, da bo slovenski jezik kot eden od državnih jezikov v Ilirskih provincah dobil odločilno spodbudo za razvoj.⁶³

Prva znamenja francoske jezikovne politike v Ilirskih provincah so se začela kazati spomladi leta 1810. Zois, Kopitar in drugi slovenski preroditelji so jih pozorno spremljali. Tako se je Kopitar v pismu Zoisu 25. aprila 1810 jezno obregnil ob dalmatinskega duhovnika Anteja Sivrića, ki je prišel na začetku istega meseca v Ljubljano, da bi pomagal uveljaviti »ilirski« jezik, tj. dubrovniško narečje, kot enotni slovanski knjižni jezik Ilirskih provinc po zamisli jezikoslovca Francesca Marie Appendinija in guvernerja Marmonta.⁶⁴ »Kranjci se ne bi smeli pustiti podučevati od Sivrića.«⁶⁵ Zois je 28. septembra 1810 Kopitarju odločno napisal svoje mnenje, da je treba Appendinijevo prepričanje o zgodovinski utemeljenosti in aktualni koristnosti primata dubrovščine potolči s pomočjo patriarha slavistike Josefa Dobrovskega, Marmontovo naklonjenost tej ideji pa s pomočjo ilirskega vojnega komisarja Étienna Maria Siauva,⁶⁶ ki je bil medtem postal dober baronov prijatelj. 20. maja 1810, ko je morda čutil, da se nevarnost uveljavitve »ilirskega« jezika – zlasti po verjetnem Zoisovem in Vodnikovem intervenciranju pri guvernerju –⁶⁷ že zmanjšuje, pa se je Kopitar pošalil: »*Ergo Vodnikum non fecerunt Ragusuae dialecti professorem? Severichio vero philosophiam adiecerunt, ut saltem in hac habeat discipulos*.«⁶⁸ Sivriću so namreč na koncu namenili samo mesto

⁵⁸ Prim. Wurzbach 1856–1891: II, 392.

⁵⁹ Francosko: »*korenino* te neizmernosti slovanskih jezikov. Ta ogromna nacija«.

⁶⁰ Francosko: »*Poučite se torej*«.

⁶¹ Prijatelj 1911: 126; Kidrič 1941: 104.

⁶² Prijatelj 1911: 223; Kidrič 1941: 109–115; Kastelic 1964: 18.

⁶³ Prijatelj 1911: 232, 429. Gl. tudi Jagić 1885: 61.

⁶⁴ Prijatelj 1911: 332; Kidrič 1933: 51; Dobrovoljc 1964: 86; Šidak 1964: 41.

⁶⁵ Kidrič 1941: 153.

⁶⁶ Pisma Žige Zoisa, MP 7.

⁶⁷ Prim. Kos 1988: 25.

⁶⁸ Latinsko: »*Torej Vodnika niso bili napravili za profesorja dubrovniškega narečja? So bili Sivriću res vrgli filozofijo, da bi vsaj v tej imel učence?*« Kidrič 1941: 166.

predavatelja filozofije na ljubljanski centralni šoli.⁶⁹ V naslednjih letih je Kopitar s pomočjo Dobrovskega in Zoisa tudi na znanstveni ravni porazil Appeninija in njegove privrženice, ki so imeli dubrovniško narečje za dediča starega ilirskega jezika.⁷⁰ Drugih tém v zvezi z jezikovno politiko v letih 1809–1813 Zois in Kopitar nista obravnavala, kar nakazuje, da sta morala biti v pričakovanju velike vloge slovenskega jezika v javnem življenju Ilirskih provinc vsaj nekoliko razočarana zaradi nezanimanja francoskih oblasti za to vprašanje.⁷¹

Napoleonova poroka in vprašanje vrnitve Ilirskih provinc

Neposredno po sklenitvi schönbrunnškega miru je začel novi avstrijski zunanji minister Clemens von Metternich voditi politiko zблиžanja Avstrije in Francije, ki je dosegla vrh s poroko Napoleona in nadvojvodinje Marije Luize, hčerke cesarja Franca I.⁷² 16. februarja 1810 je Kopitar Zoisu sporočil, da je na Dunaju »že od predčerašnjim vse polno uradnih novic o poroki«. ⁷³ Vest je zelo odmevala med kranjskimi izobraženci, ker jim je vzbujala upanje na vrnitev Ilirskih provinc Avstriji. Napoleon je namreč konec leta 1809, ko se je potegoval za roko Marije Luize, te dežele uporabljal kot adut v pogajanjih.⁷⁴ Kmalu po poroki, ki je bila opravljena 11. marca 1810 na Dunaju,⁷⁵ je Kopitar Zoisu predstavil možne ugodne posledice te dinastične zveze na ozemeljsko širitev Avstrije: »Na začetku priprav na poroko, ki bo prinesla srečo, se je tukaj v javnosti precej govorilo o vrnitvi Kranjske, *sed nunc obticuere omnes*.⁷⁶ modrejši računajo sedaj na Donavo desno in levo do izliva, s čimer bo Avstrija, kakor mislijo, dobila obilno nadomestilo za zgojl Trst in Reko (brez Dalmacije), ki sta s celine tako težko dostopna.«⁷⁷ Kopitar je tedaj verjel v možnost, da bo Napoleon Avstriji vrnil Dalmacijo, v zameno za obdržana Trst in Reko pa ji dodelil ozemlje do izliva Donave.⁷⁸

7. maja 1810 je Kopitar Zoisu zopet poročal o dunajskih govoricah glede korekcije avstrijske zahodne meje, vendar jih ni več imel za zanesljive. Svojih informatorjev oziroma ljudi, katerih izjave je povzemal, kakor po navadi ni navedel poimensko. Verjetno so bili to v visoko avstrijsko politiko vpleteni Kranjci na Dunaju, ki jih je Kopitar – večinoma po Zoisovem priporočilu – osebno poznal: baron Erberg, bivši deželni glavar Kranjske Bernard baron Rossetti, bivši svétnik kranjskega glavarstva Janez Nepomuk baron Buset in dunajski nadškof Žiga Anton grof Hohenwart.⁷⁹ »*Etiam in politicis silentium*.⁸⁰ [...] Iliri, ki so tu, pravijo, da bo samo zahodna stran Alp osta-

⁶⁹ Dobrovoljc 1964: 87.

⁷⁰ Vidmar 2006: 224–225.

⁷¹ Prim. Vodopivec 2006: 38.

⁷² Rumpler 1997: 125, 126.

⁷³ Kidrič 1941: 140.

⁷⁴ Šumrada 1992: 41; Vodopivec 2006: 24.

⁷⁵ Wurzbach 1856–1891: VI, 378; Rumpler 1997: 126.

⁷⁶ Latinsko: »toda sedaj so vsi umolknil«.

⁷⁷ Kidrič 1941: 145.

⁷⁸ Prijatelj 1911: 329.

⁷⁹ Prim. Kidrič 1941: 160, op. 22.

⁸⁰ Latinsko: »Tudi v politiki je tiho.«

la francoska. *Ceteri nil scire volunt*.⁸¹ Nihče ne ve nič o prihodnosti. O tem se ni niti enkrat politiziralo.«⁸² Govorice pa niso potihnile, saj je Kopitar 11. maja 1810 zopet pisal: »Iliri govorijo zmeraj bolj glasno o vrnitvi tako organizirane in nedeljive Ilirije. Drugim to noče v glavo. Prav dolgočasno vreme je na političnem obzorju, niti ene zanimive govornice!«⁸³ Čez devet dni je bil Kopitar že sarkastičen: »Glede skorajšnje vrnitve Ilirije se bo moja nejevera vendar končno zamajala: govornica je vse glasnejša. Rossetti se hoče obesiti nanjo! In sicer naj bi jo cesar kot kralj Ilirije obdržal skupaj, kakor je sedaj. *Talia circum feruntur*.⁸⁴ V Ljubljani je treba takoj ukazati Marmontu in Dauchyju, da pripravita vse za predajo. Drugi spet govorijo, da bomo dobili samo velik del od tega, približno, kolikor smo imeli pred vojno, tretji govorijo kar pred mirom v Campoformiu. Metternich naj nam kar najprej prinese odločitev.«⁸⁵

Metternich je namreč marca pospremil Marijo Luizo k zaključnemu poročnemu obredu v Saint-Cloudu 1. aprila 1810, nato pa se je zadržal dalj časa v Parizu zaradi utrjevanja novega zaveznitva.⁸⁶ Govorice, ki jih je navajal Kopitar, so sprožili prav ti tesnejši odnosi med Francijo in Avstrijo, ki v primeru vojne proti Rusiji nista izključevali menjave ozemelj v zameno za zaveznitvo.⁸⁷ Na drugi strani so bili še bolj upravičeni Kopitarjevi dvomi, saj Napoleon z vrnitvijo Ilirskih provinc ni mislil resno vse do leta 1813, ko je njegova moč v Evropi upadala.⁸⁸ Kljub utemeljeni Kopitarjevi skepsi glede vrnitve Ilirskih provinc leta 1810 pa se je pozneje izkazalo, da so imela predvidevanja vplivnih Kranjcev o aneksiji teh dežel v novi enotni obliki resnično podlago v razmišljanju vladnih krogov. Avstrijska vlada je namreč gotovo že tedaj spoznala prednosti Napoleonove združitve nekdanjih avstrijskih obalnih dežel v Ilirske province, saj jih je čez nekaj let upoštevala v načrtovanju Ilirskega kraljestva.⁸⁹

Napoleonov vojni pohod v Rusijo

Zaradi vse večjih nesoglasij med Francijo in Rusijo po letu 1810 je postajalo jasno, da mir v Evropi ne bo trajal dolgo, kar je v pismu Zoisu januarja 1811 dobro izrazil Kopitar: »*In politicis nil novi. Nasciturum expectamus curiosissime*.«⁹⁰ Že aprila 1811 je verjetno ob nesporazumu med Napoleonom in carjem Aleksandrom I. glede protiangleške celinske zapore baronu napisal bolj določno: »*In politicis*«⁹¹ je v ospredju rusko-francoska vojna, ki je tik pred zdajci in že na pol načet dnevni pogovor. Mi naj bi bili nevtralni: *vedremo*.«⁹² Novembra 1811 in februarja 1812 sta Kopitarjevi

⁸¹ Latinsko: »*Drugi* nočejo nič vedeti.«

⁸² Kidrič 1941: 160. Gl. tudi Prijatelj 1911: 331.

⁸³ Kidrič 1941: 163.

⁸⁴ Latinsko: »*Takšne* trosijo naokrog.«

⁸⁵ Kidrič 1941: 166, 167. Gl. tudi Prijatelj 1911: 333, 334.

⁸⁶ Rumpler 1997: 126.

⁸⁷ Prim. Prijatelj 1911: 597, 598; Polec 1925: 2; Šumrada 1992: 41, 42.

⁸⁸ Prim. Šumrada 1992: 41, 42.

⁸⁹ Prim. Grafenauer 1974: 215.

⁹⁰ Latinsko: »V politiki nič novega. Nadvse radovedno pričakujemo, kaj se bo rodilo.« Pisma Žige Zoisa, MP 13.

⁹¹ Latinsko: »V politiki.«

⁹² Italijansko: »bomo videli«. Pisma Žige Zoisa, MP 15.

pismi Zoisu namigovali, da kažejo vsi tedanji politični dogodki, zlasti napovedujoče se premirje med Rusijo in Turčijo, na bližnjo rusko-francosko vojno.⁹³ Marca 1812 je Kopitar Zoisa po njegovem kopistu Vincenciju Karnofu lakonično obvestil, da je Napoleonov pohod v Rusijo pred vrati: »*Guerra dunque.*«⁹⁴ V enem od svojih naslednjih pisem Zoisu, aprila 1812, je Kopitar zapisal šalo, ki kaže, da se mu je zdela vojna z Rusijo tvegana. V epigramu, posvečenem Napoleonu po bitki pri Aspernu, je namreč namignil, da je francoski cesar po tem porazu svojo usodo preveč zvezal z Avstrijo in se celo poročil z Avstrijko, zaradi česar je začel izgubljati svojo moč: »*B^{xxxx} en Autriche se naturaliese car il commence à faire des b^rs^s.*«⁹⁵

13. junija 1812, torej mesec po Napoleonovem zmagoslavnem prihodu v Dresden in deset dni pred njegovim prečkanjem Njemna, je Kopitar Zoisu pisal: »*De bello nil adhuc, nec de pace in Valachia quidquam veri. Mox audiemus.*«⁹⁶ S tem je mislil tako na skorajšnji Napoleonov vdor v Rusijo kakor na skorajšnjo sklenitev miru med Turčijo in Rusijo, ki se je v pričakovanju francoskega napada umaknila iz zasedene Vlaške. 18. julija 1812 je imel Kopitar več novic, ki so zadevale prihod francoske vojske v Rigo 24. junija, pridruženje Švedske rusko-angleški koaliciji in Napoleonovo tehtanje prošelj zavezniških Poljakov za obnovo njihove države.⁹⁷ 7. in 8. septembra 1812 se je bila bitka pri Borodinu, ki je odločila usodo Moskve. Kopitar, ki je z ozirom na naglico Napoleonovega prodora pričakoval izid v prid Francozom, je Zoisu 9. septembra s poudarkom pisal: »*Nova proxima expectamus ex Moscu!*«⁹⁸ V pismu z dne 23. septembra mu je sporočil še neuradno vest, »da so Francozi 10. septembra vkorakali v Moskvo.«⁹⁹

Po Napoleonovem umiku iz Moskve 19. oktobra 1812 in težavah pri vrnitvi francoske vojske na zahod je postajalo političnim poznavalcem na Dunaju vse bolj jasno, da se bo ruski pohod končal katastrofalno. Kopitar je 7. novembra 1812 Zoisu sicer še omenjal bližnji mir z Rusijo, ki bo razrešil vse negotovosti,¹⁰⁰ 2. decembra istega leta pa je posredno že predvidel Napoleonov poraz, saj je navedel kot stvarno možnost, da se bodo morale zahodne države Rusiji oddolžiti za uničenje, ki ga je povzročila francoska vojska.¹⁰¹

Napoleonov vojni pohod v Nemčijo

13. februarja 1813 je Kopitar v pismu Zoisu posrečeno zadel tedanje vzdušje negotovosti v Evropi, ki ga je oblikovalo na začetku leta nastajajoče protifrancosko

⁹³ Pisma Žige Zoisa, MP 23, 31.

⁹⁴ Italijansko: »*Vojna*, torej.« Pisma Žige Zoisa, MP 34.

⁹⁵ Francosko: »B[onaparte] se je v Avstriji udomačil, saj je začel delati neumnosti.« Pisma Žige Zoisa, MP 36/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 36.

⁹⁶ Latinsko: »O vojni še vedno nič kaj novega, niti ne o miru na Vlaškem. Kmalu bomo slišali.« Pisma Žige Zoisa, MP 40/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 40.

⁹⁷ Pisma Žige Zoisa, MP 42/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 42.

⁹⁸ Latinsko: »Pričakujemo skorajšnje novice iz Moskve!« Pisma Žige Zoisa, MP 45/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 45.

⁹⁹ Pisma Žige Zoisa, MP 46/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 46.

¹⁰⁰ Pisma Žige Zoisa, MP 48/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 48.

¹⁰¹ Pisma Žige Zoisa, MP 50/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 50.

zavezništvo Rusije in Prusije: »*Politici nil transpirat, nec plus scimus, quam vos* [...] *Pax alma veni!*«¹⁰² 20. marca, mesec po sklenitvi sporazuma med Rusijo in Prusijo in nekaj dni po pruski vojni napovedi Franciji, je Kopitar baronu pisal: »V Nemčiji se ponovno kažejo opustošenja tridesetletne vojne. V Prusiji (za katero pravijo vsa pisma in govornice, da se bo priključila Rusiji) je resnično najbolje postati vojak. Tako s tabo vsaj grdo ne ravnajo in ti dajo tvoj komis! Elba mora torej postati *non plus ultra? De nobis alii plus sciunt quam nos ipsi.*«¹⁰³ Kopitar se je upravičeno bal, da protifrancoški upor v deželah Renske zveze in rusko-prusko zavezništvo napovedujeta Nemčiji škodo, kakršno ji je prizadejala tridesetletna vojna. Omemba Elbe, tedaj mejne reke med Prusijo in Rensko zvezo, namiguje na tam potekajočo Napoleonovo obrambno črto, katere polom bi ogrozil Francijo. Zadnji Kopitarjev stavek v latinščini se nanaša na tedaj nevtralno Avstrijo, katere zavezništvo sta si želela tako Napoleon kakor protinapoleonovska koalicija. 7. aprila 1813, ko se je pripravljala Napoleonov napad na Saško, je Kopitar Zoisu z upanjem na obnovo osrednje vloge habsburškega monarha v Nemčiji pisal: »Uboga Nemčija! Ko bi iz vsega tega zrasel vsaj en sam vladar.«¹⁰⁴ Avstrija je avgusta 1813 napovedala vojno Franciji in stopila s tem na čelo koalicije.¹⁰⁵

Vrnitev Ilirskih provinc in vprašanje njihove ureditve

Po bitki pri Leipzig 19. oktobra 1813 se je Napoleon umaknil čez Ren, zavezniška vojska pa je vdrla v Francijo po 1. decembru istega leta. 11. februarja 1814 je Kopitar Zoisu pisal, da se ves Dunaj pripravlja na praznovanje zmage pri Chalonsu. 1. februarja je namreč Napoleon izgubil bitko pri La Rothieru, kar je bil njegov prvi poraz na francoskih tleh. Kopitar ga je duhovito primerjal z bitko pri Chalonsu, v kateri je rimska vojska leta 451 po Kr. ubranila zahodno cesarstvo pred hunskim kraljem Atilo. Zoisa je obvestil še, kako se njegovi dunajski znanci veselijo, da z baronom ne živijo več v sovražnih si državah.¹⁰⁶

Iz Ilirskih provinc so se morali Francozi umakniti med avgustom in oktobrom 1813.¹⁰⁷ Cesar Franc I. je novembra 1813 ukazal izvedbo začetnih ukrepov za preureditev zopet osvojenih dežel južno od Alp.¹⁰⁸ Zois je 18. februarja 1814 še pod vtisom zadnjih vojnih dogodkov Kopitarju najprej navdušeno opisal dejanja avstrijskega generala Teodorja barona Milutinovića, ki je začel avgusta 1813 prodirati iz Zagreba proti Ljubljani in je 6. oktobra zasedel Gorico, nato pa je napredoval proti Dubrovniku.¹⁰⁹ Konec januarja 1814 se mu je predalo še to – po Zoisovih besedah – »zadnje [francosko] gnezdo na tej obali«. Baron, ki ni skrival ponosa nad generalovim slovanskim rodом, je to osvojitev

¹⁰² Latinsko: »O politikih se ne ve nič in nič več ne vemo kakor vi [...] Pridi, mili mir!« Pisma Žige Zoisa, MP 51/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 51.

¹⁰³ Latinsko: »dlje ne gre? O nas vedo drugi več kakor mi sami.« Pisma Žige Zoisa, MP 52/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 52.

¹⁰⁴ Pisma Žige Zoisa, MP 53/Korespondenca Žige Zoisa 2004, MP 53.

¹⁰⁵ Haas 1963: 17; Rumpler 1997: 131.

¹⁰⁶ Pisma Žige Zoisa, MP 63.

¹⁰⁷ Polec 1925: 6; Haas 1963: 17; Tancig 1964: 57.

¹⁰⁸ Haas 1958: 377.

¹⁰⁹ Wurzbach 1856–1891: XVIII, 334–336; Tancig 1964: 59, 61, 62. Prim. Mal 1928: 85.

primerjal z Laudonovim zavzetjem Beograda leta 1789: »Na Kranjskem je bil junak – duša celotne operacije od hrvaške meje do Postojne. Je nič manj kakor drugi Laudon, matematično bistra glava, izjemno izobražen, skromen, toda popoln vojak, v najlepših letih.« Vendar je bil Zoisov pogled iz izčrpane Kranjske kljub veselju nad vrnitvijo Avstrije mnogo bolj mračen kakor Kopitarjev z zmagoslavnega Dunaja. V nadaljevanju pisma je namreč zapisal: »Kdo ne bi bil vesel, da nismo več sovražniki? Toda koga ne bi na smrt žalostilo, da nas še vedno obravnavajo kot sovražnike! Dežela nepopisno trpi in kranjska industrija je še vedno pod pritiskom francoskih carin, administrativnih in sodnih taks, pa tudi novih dodatnih in rekvizijskih bremen. Tržaška odposlanstva, vik in krik občin kakor tudi moj lasten itd. itd. niso nič pomagali [...] *Faenum in cornu*.¹¹⁰ bo tudi najboljšemu domoljubu v zahvalo! *Quis contra torrentem!*«¹¹¹ Zois se je torej Kopitarju pritožil, da je avstrijska oblast Kranjsko prehudo obremenila s carinami in z davki, kakor da bi jo hotela kaznovati za francosko zasedbo, noben Kranjec pa se ne more temu učinkovito zoperstaviti, ker bi ga razglasili za zlonamernega. V ozadju njegovih besed je čutiti tudi odpor do preganjanja frankofilov.

Kopitar je 9. marca 1814 vztrajal pri pozitivni perspektivi. Glede Milutinovića se je pridružil Zoisovemu mnenju, da je njegov značaj v čast slovanskemu svetu. Zdi se, da sta Milutinovićevo osvojitvi Ilirskih provinc pripisovala simbolni pomen, ker sta si želela, da bi se dežele v tej obliki, vendar s poudarjenim slovanskim značajem – kot zveza Slovencev, Hrvatov in Srbov –¹¹² ohranile tudi po vključitvi v avstrijsko monarhijo. Kopitar je nadaljeval z dobro novico, ki se je pozneje izkazala za neresnično – baron Erberg naj bi postal guverner ilirskih dežel. To bi bila po Kopitarjevem mnenju velika pridobitev za Kranjsko, saj bi se lahko novi guverner pri svojem delu zanesel na podporo svojega gojenca prestolonaslednika Ferdinanda, ki bi morda prevzel ilirsko krono, in na izkušnje svojega prijatelja Zoisa: »Govori se, da naj bi Erberg postal guverner na Kranjskem ali v Trstu. Za Kranjsko bi bilo to dobro – nasveti Vaše milosti bi vladali, pa bi bilo dobro! Prestolonaslednik naj končno dobi svojo državo!« Glede Zoisovih pritožb o sovražnem obravnavanju Kranjske pa je Kopitar zagotovil, da jih je sporočil višjim, namreč dvornemu svétniku Vincenciju Stinglu.¹¹³

Istega dne, ko je Kopitar napisal to pismo, je cesar za dvornega komisarja nekdanjih Ilirskih provinc imenoval Franca Jožefa grofa Sauraua, s čimer se je začela njihova preureditev.¹¹⁴ Zois in Kopitar sta imela možnost vpogleda v zakulisno dogajanje tega procesa, saj je bil Saurau, ki je od leta 1789 zasedal najvišje položaje v državni upravi Notranje Avstrije in cesarstva,¹¹⁵ njun znanec. V pismu 27. in 28. aprila 1814, na primer, je Kopitar sporočil, da novi komisar Zoisa zelo ceni. V istem pismu je zapisal: »Zdi se tudi, če me le vse ne vara, da bo Ilirija ostala skupaj. Kako daleč na jug in vzhod se bodo naši interesi ujemali z ruskimi, bo pokazal čas. [...] Če bi bil jaz minister, bi

¹¹⁰ Latinsko: »Seno na rogu!« Prosti citat po Horaciju (*Satyrarum libri*, I, iv, 34). S senom med rogovi so označevali nevarne bibe.

¹¹¹ Latinsko: »Kdo bo plaval proti toku?« Pisma Žige Zoisa, MP 64.

¹¹² Prim. Kos 1988: 26.

¹¹³ Pisma Žige Zoisa, MP 65.

¹¹⁴ Polec 1925: 17; Haas 1958: 384; Haas 1963: 41.

¹¹⁵ Prim. Wurzbach 1856–1891: XXVIII, 279–282; Haas 1963: 190–191.

– prepričan sem – že vedel, kako razpravljati z ruskimi poslanci.«¹¹⁶ Kopitar je od Saurau ali iz njegovega kroga očitno že dobil namige o komisarjevem predlogu cesarju z dne 25. aprila, ki je predvideval združitev Istre in Dalmacije v primorski gubernij s sedežem v Trstu.¹¹⁷ Kopitar je sklepal in upal, da bo ostal ta gubernij v tradiciji Ilirskih provinc povezan s Kranjsko in beljaškim okrožjem, namigoval pa je še na nove pridobitve na Balkanu.

Čez mesec dni je Kopitar Zoisu razočaran sporočil informacije o manj velikopotezni, zasilni ureditvi priključenih ilirskih in italijanskih dežel pod Saurauom. Dobil jih je od Wildeja, ki je bil blizu visokim političnim krogom, ostal pa je v stikih tudi z dunajskimi Kranjci:¹¹⁸ »W. mi je tudi povedal, da naj bi Ilirija do januarja 1815 (kakor vse osvojeno) začasno, skupaj z Italijo, ostala pod komisarjem S^{xx}, ki pa naj bi nato, *si probabit se*,¹¹⁹ postal predsednik vlade teh dežel. *Sunt rumores*.¹²⁰ Z Ilirijo bi znal storiti kaj drugega (bolj pametnega!). *Si hi non facient, faciet citius serius natura rei*.«¹²¹

Čez nekaj dni, 1. junija 1814, je Kopitar Zoisu nakazal svoj koncept prihodnje avstrijske Ilirije. Po njegovem mnenju bi vanjo vsekakor morali vključiti Dalmacijo, po možnosti pa tudi nekatere slovanske dežele na Balkanu, ki so bile tedaj še pod Turčijo, s čimer bi zajezili moč Rusije na balkanskem polotoku. Ker se je zavedal, da se bliža Dunajski kongres in čas odločitev, je barona nagovarjal, naj podpre njegovo zamisel pri Saurauu. Prepričan je bil, da bo komisar, ki je imel v letih 1801 in 1802 kot avstrijski veleposlanik na petersburškem dvoru priložnost od blizu opazovati rusko ekspanzionistično politiko,¹²² načrtu naklonjen. Obenem pa se je Kopitar bal, da bo dal zunanji minister Metternich zaradi svojega izvora v Porenju prednost avstrijskim interesom v Nemčiji, ne pa na Balkanu, ki bi tako postal lahek plen Rusije: »Vaša milost bi lahko možu, ki pozna in presoja Ruse iz Petersburga, zagotovo uspešno predstavila idejo o naših in turških Slovanih na našem jugu. Zdi se, da se vsi naši ministri raje ozirajo proti severu, od koder izvirajo, kjer so študirali in popotovali, kakor pa proti jugu. Zato pa tja dol toliko bolj srepijo Rusi in zgodilo se bo, da bomo hoteli zapreti vrata, ko bo krava že zunaj. *Dii meliora!*«¹²³ Za napredek Kranjske prizadevnega Zoisa je torej Kopitar pravočasno obveščal o načrtih glede nove organizacije nekdanjih Ilirskih provinc, ki so se v tem času pripravljali in spreminjali predvsem znotraj oblastniškega trikotnika cesar–Metternich–Saurau. Dve leti poznejše srečanje Metternicha in Zoisa, posvečeno tej problematiki, nakazuje, da je Zois leta 1814 ustregel Kopitarjevi prošnji in se z nasveti glede optimalne ureditve Ilirije obrnil na Sauraua, Metternicha ali na kakšnega svojega dunajskega znanca, ki je imel stike z njima.¹²⁴

¹¹⁶ Pisma Žige Zoisa, MP 67.

¹¹⁷ Prim. Haas 1958: 385.

¹¹⁸ Prim. Pivec Stele 1986: 696.

¹¹⁹ Latinsko: »če se bo pri ljubil«.

¹²⁰ Latinsko: »To se govori.«

¹²¹ Latinsko: »Če ne bodo naredili ti, bo naredila prej ko slej narava stvari.« Pisma Žige Zoisa, MP 69.

¹²² Prim. Wurzbach 1856–1891: XXVIII, 281, 282; Polec 1925: 24, op. 2; Haas 1963: 190.

¹²³ Latinsko: »Bog ne daj!« Pisma Žige Zoisa, MP 70.

¹²⁴ Prim. Polec 1925: 24–26, op. 2.

Dunajski kongres in Napoleonovih sto dni

V obdobju Dunajskega kongresa in Napoleonovih stotih dni, med oktobrom 1814 in junijem 1815, so se Kopitarjeva pisma Zoisu zredčila, enako politični komentarji v njih. 11. julija 1814 je bil namreč Kopitar kot cesarjev zaupnik na priporočilo svojega predstojnika Józefa Maksimiliana grofa Ossolińskega, prefekta Dvorne knjižnice, poslan v Pariz, da uredi vrnitev knjig, rokopisov in dragocenosti, ki jih je z Dunaja odpeljal Napoleon.¹²⁵ Časa za pisanje pisem mu je torej nedvomno zmanjkalo zaradi uradnih opravil in znanstvenega dela, političnim komentarem pa se je odpovedal namerno – da ne bi ogrozil koristi svojega odposlanstva.

Zoisu se je iz Pariza očitno oglasil le enkrat, 6. decembra 1814, ko je na Dunaju že zasedal kongres. Zato mu je napisal, da mu je nekoliko žal, da ne vidi Dunaja v njegovem najsijajnejšem obdobju. Politiki pa se je – kakor rečeno – izognil: »O politiki ustno.«¹²⁶ Ob vrnitvi na Dunaj je namreč načrtoval postanek v Ljubljani. Šele 1. aprila, ko je bil že na Dunaju, je Kopitar zadovoljen z uspehom svojega potovanja na koncu pisma Zoisu skrivnostno pristavil: »*Et in politicis propheta, omnia praedixi: vidi enim antecedentia: ergo.*«¹²⁷ Stavek je bil zapisan dva tedna po tem, ko je Napoleon na čelu svoje vojske po pobegu z Elbe vkorakal v Pariz, in po tem, ko so začeli zavezniki, zbrani na Dunaju, vnovič organizirati združeno armado za napad na Francijo. Je Kopitar sodeč po ljudskem nezadovoljstvu z vladavino Bourbonov v Parizu že pozimi slutil Napoleonovo vrnitev? Sredi maja je v pismu Zoisu kakor po navadi še vedno upal na mir, čeprav so se zavezniki hitro zedinili, da Napoleona ne pustijo na oblasti in ne privolijo v pogajanja z njim: »Ne glede na mnoga splošna znamenja, ki kažejo na vojno, upam, da je mir blizu. Kažejo se celo znamenja pogajanj. *Sed haec brevi videbimus omnes.*«¹²⁸ Kopitarja je enako kakor Napoleonova vrnitev zanimal sočasni drugi srbski upor, ki se je začel 23. aprila istega leta: »Obupani Srbi so se ponovno uprli, vendar so jih zaradi resnejših dogodkov komaj opazili.«¹²⁹

Ilirsko kraljestvo

Po zaključku Dunajskega kongresa 9. junija in po bitki pri Waterlooju 18. junija 1815 so se lahko evropske vlade po skoraj treh desetletjih vojn posvetile notranji obnovi svojih držav. Tudi Kopitarjevi in Zoisovi politični komentarji so bili od tedaj posvečeni skoraj izključno avstrijskim notranjim zadevam. 20. marca 1816 je navdušeni Kopitar Zoisa obvestil o domnevni nameri vlade, da ustanovi ilirski gubernij s sedežem v Ljubljani, ki bi po velikosti celo presegal nekdanje Ilirske province:¹³⁰ »Na drugi strani se vedno glasneje sliši, da bo v Ljubljani ilirski gubernij za Notranjo Avstrijo, Primorje

¹²⁵ Kernc 1932: 501.

¹²⁶ Pisma Žige Zoisa, MP 71.

¹²⁷ Latinsko: »Prerok tudi v političnih zadevah – vse sem napovedal. Videl sem namreč vzroke: torej.« Pisma Žige Zoisa, MP 73.

¹²⁸ Latinsko: »Toda to bomo kmalu videli vsi.«

¹²⁹ Pisma Žige Zoisa, MP 74.

¹³⁰ Prim. Polec 1925: 81.

in celo za Tirolsko!« Kopitarja je v tem prepričanju utrdila še cesarjeva ustanovitev katedre za slovenski jezik na ljubljanskem liceju decembra 1815.¹³¹

Okoli sredine maja 1816 se je Kopitar v nedatiranem pripisu za Zoisa še posebej pozorno posvetil aktualnim problemom, povezanim z nastajajočo novo Ilirijo.¹³² K temu ga je nedvomno spodbudila novica o bližnjem prihodu visokih gostov na Kranjsko. 19. maja 1816 sta se namreč na poti iz Lombardije in Benetk v Ljubljani ustavila cesar Franc I. in Metternich, in sicer predvsem z namenom, da spoznata ilirske dežele pred dokončno odločitvijo o njihovi ureditvi.¹³³ V kranjskem glavnem mestu sta bivala do 23. maja. Metternich si je za svoje bivališče v teh dneh očitno že vnaprej izbral Zoisovo palačo – nedvomno tudi zaradi tega, ker se je želel z njim posvetovati glede Ilirije.¹³⁴ Kopitar je glede na te spodbudne novice baronu najprej izrazil up na obnovo Ilirske dvorne pisarne, ki je bila ustanovljena za ogrske Srbe na ukaz cesarja Leopolda II. leta 1791 in jo je navdušeno podprl že Linhart, vendar so jo ukinili naslednje leto:¹³⁵ »Na uresničitev tega, da bi že sedaj dobili ilirsko dvorno pisarno, ki smo jo pod Leopoldom že imeli, bo treba še počakati. Toda to se mora zgoditi, če želimo na zunaj in na znotraj delovati učinkovito.« Nato je Kopitar baronu naročil, naj ob srečanju z Metternichom omeni »véliko stvar«, tj. predlaga koncept vélikega ilirskega kraljestva (vključno z Dalmacijo) kot slovanske države, ki ga je orisal že 1. junija 1814: »*Tu per occasionem mentionem iniice rei magnae!*«¹³⁶ Samo po sebi je bilo razumljivo, da je imel v mislih tudi glavno mesto v Ljubljani in že omenjeno dvorno pisarno s kanclerjem na Dunaju. V nadaljevanju pripisa je izrazil nezadovoljstvo z neizkušenimi novimi uradniki, ki so zasedli položaje v upravi Kranjske, posredno pa skrb, da bo avstrijska regulacija Ilirije premalo upoštevala značaj dežel in njihovih narodov.

Zois je Kopitarju odgovoril 12. julija 1816. Opisal mu je pogovor z Metternichom, ki je potekal verjetno 23. maja 1816,¹³⁷ in svojo uspešno »*mentionem rei magnae*«:¹³⁸ »Knez M. je vse razloge za Ilirijo in južno slovanstvo zelo pozorno poslušal, upošteval in obljubil, da bo stvar privedel do razprave. Dovolil mi je, da mu pošljem *Illyrijo redivivo* z latinskim prevodom, moj komentar o tej odi in preganjanem pesniku pa je dobrohotno sprejel.« Zois je torej storil več, kakor je bilo dogovorjeno. Zunanjemu ministru je predstavil Kopitarjevo in svoje razumevanje Ilirije, nato pa je z njeno idejo spretno povezal še usodo Valentina Vodnika kot enega najpomembnejših kulturnih ustvarjalcev prihodnje avstrijske Ilirije slovanske narodnosti. V bran je namreč vzel sporno *Ilirijo oživljeno*, pri čemer je verjetno relativiziral njeno profrancosko naravnost in poudarjal njeno anticipativno vrednost za avstrijsko Ilirijo, in se zavzel za Vodnikovo

¹³¹ Pisma Žige Zoisa, MP 83.

¹³² Kopitar je list s pripisom za Zoisa priložil nekemu pismu za baronovega kopista Karnofa. List je bil sekundarno vložen v poznejše Kopitarjevo pismo Zoisu z dne 20. julija 1816: Pisma Žige Zoisa, MP 85.

¹³³ Haas 1963: 97; Kos 1988: 28.

¹³⁴ Prim. Kos 1988: 28.

¹³⁵ Haas 1958: 374; Haas 1963: 119. Prim. Pogačnik 1978: 62; Zwitter 1981: 326, 329; Kos 1988: 21, 22.

¹³⁶ Latinsko: »Ti pa ob ugodni priložnosti omeni véliko stvar!«

¹³⁷ V sočasnem prepisu pisma je kot dan pogovora sicer naveden 25. maj, vendar je bil tedaj Metternich že drugi dan na poti na Dunaj. Zmotil se je bodisi Zois bodisi pisec (verjetno Karnof), ki je pismo prepisal za baronov arhiv.

¹³⁸ Latinsko: »omembo vélike stvari.«

imenovanje za profesorja na ljubljanski katedri za slovenski jezik.¹³⁹ V pismu Kopitarju je Zois nato še pohvalil Metternichovo uglašeno vedenje in izrazil zadovoljstvo nad okrepljeno vlogo Avstrije v Evropi po Dunajskem kongresu in po sklenitvi svete alianse leta 1815: »Ob tej priložnosti sem občudoval veliko lepega dvorskega jezika, pa tudi mnogo vzvišene, resnične genialnosti in nadarjenosti. Če bo zavezniška stran obdržala premoč, lahko pričakujemo precej dobrega.« Na koncu je podobno kakor Kopitar negativno ocenil avstrijsko upravno politiko, ki je pri imenovanju uradnikov na Kranjskem dajala prednost tujcem: »Medtem pa je prihodnost naše domovine še vedno precej zaskrbljujoča, ker vse kaže, da bodo vodilna mesta zasedli s tujci, odlične domoljube in poznavalce domačih razmer pa bodo iztrgali deželi [...]«¹⁴⁰

Zoisovo in Kopitarjevo prepričanje, da bosta v Metternichu našla pozornega so-
govornika glede vprašanja Ilirije, je bilo vsekakor upravičeno, ker se je knez že od konca julija 1814 trudil, da bi cesarjevo centralistično naravnano politiko organizacije priključenih ilirskih in italijanskih dežel modificiral v skladu s posebnostmi in potrebami regij in narodov v njih, pa tudi z upoštevanjem pozitivnih sprememb pod prejšnjo francosko upravo.¹⁴¹ Zoisu in Kopitarju je bilo gotovo znano, da je Metternich februarja 1816 nasprotoval drobljenju nekdanjih Ilirskih provinc v stare dežele in popuščanju ozemeljskim zahtevam Ogrske na njihov račun. Prav tako jima je moralo priti na uho, da je v istem času odločno zagovarjal ustanovitev vélikega ilirskega kraljestva, ki bi obsegalo tako kakor v Napoleonovem času Dalmacijo in bi predstavljalo protiutež ruski prisotnosti na Balkanu.¹⁴² Ta Metternichov predlog je bil del njegovih načrtov za preoblikovanje Avstrije v zvezo enakopravnih državnih enot, med katerimi bi bila tudi Ilirija.¹⁴³

Zunanji minister je torej zlahka izpolnil obljubo, ki jo je dal Zoisu, namreč o obravnavi vélike Ilirije pred cesarjem, saj se je njegov koncept njene ureditve skoraj popolnoma ujema s Kopitarjevim. Pod vtisom pogovora z baronom je že 24. maja 1816 v Celovcu, torej dan po odhodu iz Ljubljane, napisal Francu I. pismo. V njem se je zopet zavzel za ustanovitev vélikega Ilirskega kraljestva, ki ga je imenoval »južnoslovanska kraljevina«. Cesarju je zatrdil, da so ga bili v tem prepričanju utrdili tudi pogovori s poznavalci, med katerimi je poimensko navedel zgolj beneškega guvernerja Petra grofa Goëssa, posredno pa seveda tudi Zoisa. Nadaljeval je z mnenjem, da bi tako oblikovana državna enota povezala katoliške slovanske narode na jugu monarhije in jih navdala s ponosom. S tem bi jih utrdila v zvestobi Avstriji in oddaljila od sosednih slovanskih narodov pravoslavne in islamske veroizpovedi.¹⁴⁴ Metternich je namreč tako kakor Kopitar predvideval postopen narodni prerod južnih Slovanov,¹⁴⁵ ki ga je nameraval – še preden bi ogrozil državo – obrniti njej v prid. Razloček med Metternichom in Kopitarjem je bil le v tem, da je Kopitarjeva idealistična avstroslavistična vizija vključevala

¹³⁹ Prim. Kidrič 1929–1938: 650, 651; Kos 1988: 30.

¹⁴⁰ Pisma Žige Zoisa, MP 84.

¹⁴¹ Haas 1958: 387, 388; Haas 1963: 45. Prim. Rumpler 1997: 134, 135.

¹⁴² Haas 1958: 390, 391; Haas 1963: 98, 99.

¹⁴³ Haas 1958: 392. Prim. Rumpler 1997: 202.

¹⁴⁴ Haas 1958: 392; Haas 1963: 175.

¹⁴⁵ Prim. Haas 1963: 100; Rumpler 1997: 202.

tudi balkanske pravoslavne narode, ki so bili tedaj še pod turško oblastjo. Zoisova in zlasti Kopitarjeva ideja vélike slovanske Ilirije je bila torej pravočasno upoštevana in vključena v nadaljnje Metternichove predloge preureditve monarhije, s katerimi se je ujemala. Navsezadnje je zunanji minister oba Kranjca visoko cenil. Zoisov ugled dokazuje že Metternichov obisk leta 1816. Kopitarjevo veljavo pa potrjuje Zoisovo pismo, napisano 8. oktobra 1818. V njem baron svojemu nekdanjemu tajniku čestita za dokaze spoštovanja in hvaležnosti, ki jih je prejel od kneza Metternicha ob imenovanju za korektorja revije *Wiener Jahrbücher*.¹⁴⁶

Kljub Metternichovim predlogom ureditve Ilirije, ki so morali popolnoma zadovoljiti Zoisa in Kopitarja, Franc I. ni imel posluha za oblikovanje koherentne in avtonomne ilirsko-dalmatinske državne enote slovanske narodnosti v svojem cesarstvu.¹⁴⁷ 3. avgusta 1816, dobra dva meseca po pogovoru Metternicha in Zoisa, je bilo razglašeno Ilirsko kraljestvo. Ljubljana ni postala prestolnica, temveč le sedež ljubljanskega gubernija, ki je skupaj s še tržaškim gubernijem sestavljal novo državno enoto. V nasprotju s predlogi Metternicha in obeh ljubljanskih intelektualcev Iliriji niso priključili Dalmacije. V nasprotju s Kopitarjevimi podatki marca 1816 so ji od Notranje Avstrije dodali le Kranjsko, beljaško in po letu 1825 celovško okrožje, zato pa so jo razširili s Čedadom, z Gradiščansko in vsaj do leta 1822 s Hrvaško južno od Save.¹⁴⁸

Čez leto dni, sredi junija 1817, je pisal Kopitar Zoisu zelo razočaran zaradi okrnjene velikosti kraljestva, zaradi njegovega zgolj formalnega značaja in zaradi izgube njegovega pomena za slovanstvo. Zopet je omenil govornice o samostojni ilirski dvorni pisarni, v katere uresničitev pa ni več verjel. »*De Illyria quid sit futurum? Loquuntur quidem de cancellaria restituenda, sed*¹⁴⁹ sam mislim tako [...]: sicer zaželjeno, toda komaj kaj upanja.«¹⁵⁰ Kopitar je bil dobro obveščen. Metternich si je namreč od poletja 1817 ponovno prizadeval za večjo avtonomijo italijanskih in ilirskih dežel z ozirom na narodnosti njihovih prebivalcev.¹⁵¹ Jeseni je v okviru prihodnjega ministrstva za notranje zadeve predlagal ustanovitev štirih novih narodnih kanclerskih uradov, med njimi tudi ilirskega za Ilirijo in Dalmacijo,¹⁵² s čimer se je zopet ujel s Kopitarjevimi pričakovanji. Tudi ta predlog pa je cesar konec leta 1817 korigiral, kakor je zaradi slabih izkušenj iz prejšnjega leta slutil Kopitar: mesto ilirskega kanclerja je bilo združeno z mestom avstrijskega, tako da mu je bila – tako kakor ostalim kanclerskim mestom – namerano odvzeta nacionalna komponenta, povrh vsega pa je ostalo nezasedeno.¹⁵³ Cesar je nepričakovano odločno zavrnil Metternichove predlagane reforme državne strukture v smeri krepitve deželnih avtonomij, ki bi po ministrovih predvidevanjih regulirale vse močnejša nacionalna gibanja in ublažile napovedujoča se trenja med narodi avstrijske monarhije. Namesto tega se je Franc I. odločil za vztrajanje pri jožefinskih konceptih

¹⁴⁶ Pisma Žige Zoisa, MP 89.

¹⁴⁷ Haas 1958: 393. Prim. Rumpler 1997: 137.

¹⁴⁸ Gl. Polec 1925: 92–126; Haas 1958: 394–396; Vodopivec 2006: 31, 32.

¹⁴⁹ Latinsko: »Kaj naj bo z Ilirijo v prihodnosti? Govorijo sicer o pisarni, ki jo je treba zopet vzpostaviti, toda«.

¹⁵⁰ Pisma Žige Zoisa, MP 86.

¹⁵¹ Prim. Rumpler 1997: 200–202.

¹⁵² Haas 1958: 394; Haas 1963: 130, 131.

¹⁵³ Haas 1958: 395; Haas 1963: 134. Prim. Polec 1925: 35, 36. op. 1.

centralizma in nemške nadvlade.¹⁵⁴ Kopitar in Zois se problema Ilirskega kraljestva v poznejših pismih iz razočaranja nista več dotaknila.

Avstroslavizem

Zamisel ilirskega kraljestva, ki bi pod avstrijsko krono politično in kulturno povežalo južne Slovane, je Kopitar oblikoval v duhu avstroslavizma, ki ga je kot Linhartovo duhovno dediščino sprejel v Zoisovem krogu in ga pozneje razvijal naprej na Dunaju.¹⁵⁵ Po njegovi predstavi naj bi se središče slovanstva izoblikovalo na Dunaju, v prestolnici katoliške monarhije z relativnim večinskim deležem slovanskega prebivalstva, vodilno vlogo pri narodnem prerodu Slovanov pa bi prevzeli Slovenci.¹⁵⁶ Po letu 1809, ko je bila Avstrija v vojni s Francijo poražena tudi zaradi taktiziranja carja Aleksandra I., je Kopitar izostril protirusko naravnost avstroslavizma.¹⁵⁷

Tako se je v pismu Zoisu 23. in 24. januarja 1809 pritožil nad majhnim zanimanjem Dvorne biblioteke za slovanske knjige in drzno zagotovil, da bi kot njen skriptor za slavistiko znal pripomoči k temu, »da bi Avstrija *in medio slavitati*¹⁵⁸ ne zaostajala za Aleksandrom in Napoleonom v Dalmaciji«. ¹⁵⁹ Po Kopitarjevem mnenju je dajal Dunaj s svojo brezbriznostjo carju Aleksandru I. in Napoleonu priložnost, da s podpiranjem slovanskih jezikov v kulturi in šolstvu Rusije oziroma Dalmacije navežeta slovanske narode nase.¹⁶⁰ Bolj optimističen je bil Kopitar 31. marca 1810, ko je Zoisu napisal, da se kaže cesar južnoslovanskim jezikom »v lastnoročnih pismih zelo naklonjen (morda zaradi prihodnjih možnosti!)«. ¹⁶¹ V istem pismu je pojasnil, kaj je mislil s tem. Napovedal je, da bo Avstrija pridobila dežele ob Črnem morju in tako okrepila svoje slovanstvo. Nato je nadaljeval: »Pametni ljudje pravijo (*iam duos ita audivi loquentes, graves viros*): *vultis Magyarorum contumaciam frangere*,¹⁶² dajte petim osminam ogrskih Slovanov prednost pred dvema osminama Kalmukov, kakor zahteva njihova številčna premoč!«. ¹⁶³ Opogumljen z znamenji cesarjevega zanimanja je Kopitar pričakoval avstrijsko širitev na jugovzhod z Napoleonovim privoljenjem, s čimer bi se zaokrožila skupnost južnoslovanskih narodov pod habsburškim žezlom kot protiutež Rusiji in Ogrski.¹⁶⁴

Čez mesec dni, 25. aprila 1810, so ga k novemu komentarju v pismu Zoisu spodbudili ugodni odmevi njegovega z avstroslavizmom prežetega članka »Adresse der künftigen slavischen Akademie« v časopisu *Vaterländische Blätter*.¹⁶⁵ »Avstrija nad

¹⁵⁴ Rumpler 1997: 202.

¹⁵⁵ Prim. Kidrič 1930: 100; Zwitter 1981: 329; Kos 1988: 21.

¹⁵⁶ Prim. Jagić 1885: 134; Rumpler 1997: 190, 191.

¹⁵⁷ Prim. Prijatelj 1911: 329.

¹⁵⁸ Latinsko: »v središču slovanstva«.

¹⁵⁹ Kidrič 1939: 129.

¹⁶⁰ O vlogi hrvaškega jezika v Dalmaciji pod francosko upravo gl. Šidak 1964: 39.

¹⁶¹ Kidrič 1941: 147.

¹⁶² Latinsko: »(že dva sem slišal tako govoriti – pomembna moža): če hočete zlomiti trmoglavost Madžarov«.

¹⁶³ Prijatelj 1911: 328, 329; Kidrič 1941: 145.

¹⁶⁴ Prijatelj 1911: 329.

¹⁶⁵ Prim. Prijatelj 1911: 40, op. 3, 4.

vsemi, če le hoče: južni Slovani bi bili vsi naši – rajši kakor ruski – kljub verskim in jezikovnim sorodnostim, če bi jim le pokazali prijazen obraz!«¹⁶⁶ Štiri leta pozneje, konec aprila 1814, je ob avstrijsko-ruskih pogajanjih za uravnotežen obojestranski vpliv na Balkanu po Napoleonovem porazu z isto intenco zapisal: »Ti [Rusi] imajo sicer veliko prednost, ker nagovarjajo svoje brate po veri, zato pa je vse ostalo na strani Avstrije, če le ne bodo pozabili vsega položiti na tehtnico. [...] Tudi naša nova abeceda bo učinkovala silno protirusko [...]«¹⁶⁷ Avstroslavizem je torej Kopitar vgradil tudi v svoj načrt poenotenja slovanskega latinskega črkopisa. 1. junija 1814 je Zoisu pisal: »Slovanska abeceda bo – če bo prodrla, kakor upam – imela velike in za Avstrijo izjemno ugodne posledice. Zasluge za to pa bodo kranjske, kakor je Vaša milost napovedala že pred tremi leti.«¹⁶⁸ Novemu črkopisu je namreč Kopitar pripisoval pomembno vlogo pri oblikovanju enotne slovanske zavesti v okviru avstrijske države. Okoli sredine maja 1816 je zadovoljno konstatiral širitev avstrijske oblasti na slovanskem Balkanu in zato dobre pogoje za uveljavitev prihodnjega reformiranega črkopisa: »Novi abecedi na najvišjih mestih niso nenaklonjeni. Kongres itd. je v to smer naredil več, kakor bi mi lahko naredili s sto pridigami. *Zhlovek obrazha, Bog oberne. Gratias agamus*¹⁶⁹ *de na nasho stran.*«¹⁷⁰

Obravnavani komentarji kažejo, da sta Zois in Kopitar pozorno spremljala dogajanje v Evropi še posebej z ozirom na politični in kulturni razvoj slovenskih dežel. Njihovo prihodnost sta vedno videla v okviru Avstrije, kar pa ju v nobenem primeru ni oviralo pri odkrivanju slabosti njene notranje politike. Njuna zunanjepolitična predstava o Avstriji, monarhiji pod vlado habsburške dinastije, ki mora imeti kot porok evropskega ravnotežja in miru prvo besedo v Nemčiji, Italiji in na Balkanu, hkrati pa je njena dolžnost ščititi slovanske narode pred rusko in ogrsko hegemonijo, se je v veliki meri ujemala s sočasno Metternichovo politiko, ki sta jo zelo spoštovala. Zois in Kopitar sta kot zagovornika miru nasprotovala Napoleonovi imperialni politiki, na drugi strani pa sta z velikimi pričakovanji za južnoslovanske narode sprejela njegovo ustanovitev Ilirskih provinc.¹⁷¹ Kot avstrofila do francoske uprave Ilirskih provinc nista gojila naklonjenosti, čeprav ji nista odrekala niti legitimnosti niti nekaterih koristnih ukrepov in čeprav so bili odnosi med baronom in njenimi najvišjimi predstavniki iskreno pristržni. Ob dogodkih, ki so neposredno zadevali slovenske dežele in še posebej slovenski jezik, pa Zois in Kopitar pogosto nista ostala zgolj komentatorja. Korespondenca namreč dokazuje, da sta v okviru svojih možnosti, ki zaradi odličnih zvez z vrhom francoske uprave Ilirskih provinc in s predstavniki avstrijskega dvora in vlade niso bile zanemarljive, večkrat dejavno posegla v prostor politike. Njuna najpomembnejša podviga te vrste sta bila usmerjanje francoske jezikovne politike v Ilirskih provincah ter prizadevanje za veliko Ilirsko kraljestvo, ki sta si ga predstavljala

¹⁶⁶ Kidrič 1941: 157.

¹⁶⁷ Pisma Žige Zoisa, MP 67.

¹⁶⁸ Pisma Žige Zoisa, MP 70.

¹⁶⁹ Latinsko: »Bodimo hvaležni«.

¹⁷⁰ Gl. op. 132.

¹⁷¹ Kos 1988: 23.

kot državo Slovencev in drugih južnoslovanskih narodov pod avstrijsko krono. V obeh primerih so Zoisovi in Kopitarjevi predlogi – ne glede na zgolj delen končni uspeh – pri več glavnih akterjih visoke evropske politike prvih dveh desetletij 19. stoletja, Metternichu, Saurauu, Marmontu, pa tudi pri Francu I. in Napoleonu, ki sta barona odlikovala s komanderskim križcem Leopoldovega reda in z viteškim redom Legije časti, figurirali kot ključna mnenja iz tega dela celine.

VIRI

Pisma Žige Zoisa: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Zapuščina Franceta Kidriča, t. e. 15, MP 1–98.

LITERATURA

- Av gust DIMITZ, 1876: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Vierter Theil: Vom Regierungsantritt Leopold I. (1657) bis auf das Ende der französischen Herrschaft in Illyrien (1813)*. Laibach: Ignac Kleinmayr in Fedor Bamberg.
- France DOBROVOLJC, 1964: Slovenska književnost v dobi Ilirije in odmev francoskih okupacij naših dežel v slovenskem leposlovju. *Napoleonove Ilirske province*. Ur. Branko Reisp in Darinka Zelinkova. Ljubljana: Narodni muzej. 79–98.
- Bogo GRAFENAUER, 1974: *Zgodovina slovenskega naroda. V. zvezek. Začetki slovenskega narodnega prebujenja v obdobju manufakturne in začetkov industrijske proizvodnje ter razkroja fevdalnih organizacijskih oblik med sredo XVIII. in sredo XIX. stoletja*. Ljubljana: DZS.
- Josip GRUDEN, 1911: Spomini na Francoze. *Zbornik [Matica Slovenske]* XIII. 1–28.
- Artur G. HAAS, 1958: Kaiser Franz, Metternich und die Stellung Illyriens. *Mitteilungen des Österreichisches Staatsarchivs* 11. 373–398.
- – 1963: *Metternich, Reorganisation and Nationality 1813–1818. A Story of Foresight and Frustration in the Rebuilding of the Austrian Empire*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Vatroslav JAGIĆ, 1885: *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808–1828)*. Berlin: Weidmann.
- Jože KASTELIC, 1964: Slike ob razstavi. *Napoleonove Ilirske province*. Ur. Branko Reisp in Darinka Zelinkova. Ljubljana: Narodni muzej. 15–21.
- Eleonora KERNČ, 1932: Kopitar Jernej. *Slovenski biografski leksikon*, zv. 4. Ur. Franc Ksaver Lukman. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 496–513.
- France KIDRIČ, 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva. Od začetkov do Zoisove smrti. Razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- – 1930: *Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe*. Ljubljana: Znanstveno društvo v Ljubljani (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 7).
- – 1933: Marmont Auguste-Frédéric-Louis Viesse de, duc de Raguse. *Slovenski biografski leksikon*, zv. 5. Ur. Franc Ksaver Lukman. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 50–56.
- – 1939: *Zoisova korespondenca 1808–1809*. Ljubljana: AZU (Korespondence pomembnih Slovencev 1).
- – 1941: *Zoisova korespondenca 1809–1810*. Ljubljana: AZU (Korespondence pomembnih Slovencev 2).
- Korespondenca Žige Zoisa, 2004. Elektronska znanstvenokritična izdaja v zapisu XML-TEI. Izdaja 1.0. Prep. Ivan Prijatelj, prev. Edvard Vrečko, ur. Luka Vidmar. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU (<http://nl.ijs.si/e-zrc/zois/MP.html>).

- Janko KOS, 1988: Valentin Vodnik kot nacionalnopolitični pesnik slovenskega razsvetljenstva. *Slavistična revija* 36, 1. 13–32.
- Franc KRALJ, 1991: Versko in cerkveno življenje v dobi dozorevanja slovenskega naroda (zgodovinski oris). *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Ur. Metod Benedik. Celje: Mohorjeva družba. 173–194.
- Josip MAL, 1928: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Vasilij MELIK, 1986: Ilirske province v slovenski zgodovini. *Zgodovinski časopis* 40, 4. 423–429.
- Reinhard M. G. NICKISCH, 1991: *Brief*. Stuttgart: Metzler (Sammlung Metzler 260).
- Melita PIVEC STELE, 1964: Gospodarski položaj Ilirskih provinc. *Napoleonove Ilirske province*. Ur. Branko Reisp in Darinka Zelinkova. Ljubljana: Narodni muzej. 65–77.
- 1986: Wilde Franz Xaver. *Slovenski biografski leksikon*, zv. 14. Ur. Jože Munda. Ljubljana: SAZU. 696–697.
- Jože POGAČNIK, 1978: *Bartholomäus Kopitar. Leben und Werk*. München: Rudolf Trofenik (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen 15).
- Janko POLEC, 1925: *Kraljestvo Ilirija. Prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah*. I. del. Ljubljana: Založba zvezne tiskarne in knjigarne.
- Ivan PRIJATELJ, 1911: Slovenščina pod Napoleonom. *Veda* I. 27–42, 125–137, 223–237, 320–336, 417–435, 584–600.
- Helmut RUMPLER, 1997: *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*. Wien: Verlag Carl Ueberreuter (Österreichische Geschichte 1804–1914).
- Ludwig SCHIVIZ, 1905: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Goriška tiskarna.
- Jaroslav ŠIDAK, 1964: Odjeci francoske revolucije i vladanje Napoleona I. u hrvatskim zemljama. *Napoleonove Ilirske province*. Ur. Branko Reisp in Darinka Zelinkova. Ljubljana: Narodni muzej. 37–45.
- Janez ŠUMRADA, 1992: *Nekateri temeljni problemi Ilirskih provinc*. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- Ferdinand TANCIG, 1964: Vojne operacije francoskih in avstrijskih oboroženih sil na slovenskem ozemlju in v sosednjih deželah. *Napoleonove Ilirske province*. Ur. Branko Reisp in Darinka Zelinkova. Ljubljana: Narodni muzej. 47–63.
- Milena URŠIČ, 1975: *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Ljubljana: SAZU.
- Luka VIDMAR, 2005: Elektronska izdaja dela korespondence Žige Zoisa. *Znanstvene izdaje in elektronski medij*. Ur. Matija Ogrin. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Studia litteraria). 83–90.
- 2006: Omembe Josefa Dobrovskega v korespondenci med Žigo Zoisom in Jernejem Kopitarjem v letih 1810–1818. *Slavica litteraria* X, 9. 217–231.
- Peter VODOPIVEC, 2006: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- Konstantin WURZBACH, 1856–1891: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und seinen Kronländern gelebt haben*. Wien: Verlag der typografisch-literarisch-artistischen Anstalt; Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei.
- Fran ZWITTER, 1932: Socialni in gospodarski problemi Ilirskih provinc. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* XIII, 1–4. 54–70.
- 1964: Napoleonove Ilirske province. *Napoleonove Ilirske province*. Ur. Branko Reisp in Darinka Zelinkova. Ljubljana: Narodni muzej. 25–36.
- 1981: Linhartova doba, misel in delo. Anton Tomaž Linhart. *Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov Avstrije*. Ur. Bogo Grafenauer. Ljubljana: Slovenska matica. 303–350.

SUMMARY

One of the most prominent themes in the letters between Sigismundus Zois and Bartholomäus Kopitar, written in the period of 1808–1818, was politics. These two protagonists of Slovene literary revival, one living in Ljubljana and the other in Vienna, were very close to the contemporary sources of political information because of the great number of acquaintances among members of the Austrian and French political and intellectual elite. Fast postal connection enabled them to exchange news from Carniola and from European courts and battlefields in due time. Their commentaries, often written in the mixture of languages, but mainly in German and Latin, are interwoven with secret meanings, hidden names and codes, which is partly the result of the exposure of the correspondence of that time to postal censorship.

Late in 1808 and in 1809 Zois and Kopitar were mainly concerned with the tension and eventually with the war between Austria and France. In March of 1809, they were exchanging the observations about the movements of the Austrian army towards Bavaria and Friuli. In early May Kopitar began to doubt the Austrian victory in spite of public opinion. In the months after Austria's defeat in July Kopitar was describing the treaty negotiations and Zois was listing severe measures of French authorities in Carniola. Finally, in late October of 1809 Kopitar was able to write to Zois in detail about Treaty of Schönbrunn and the establishment of the Illyrian provinces. Zois and Kopitar admitted the legitimacy of French administration and deprecated the rebellions against it. However they did not approve most of its measures, e.g., the seizure of the bishop's palace in Ljubljana, the persecution of the members of the territorial army, high taxes, etc. At the beginning, they were expecting the Slovene language to become one of the official languages of the new state. Especially Kopitar was encouraged by the interest that Napoleon and his associates had shown in October of 1809 for the nations and the languages of the Illyrian provinces. Nevertheless, the subsequent letters between Zois and Kopitar indicate that they were disappointed in this matter, as they were discussing mainly how to prevent the intention of the governor August Marmont to introduce the Ragusan dialect as the main Slavic language of the Illyrian provinces. In the spring of 1810, after the wedding of Napoleon and the archduchess Mary Louise of Austria, Kopitar was reporting to Zois continuously about the stubborn belief of the Carniolan aristocrats involved in politics in Vienna that the Illyrian provinces were going to be returned to the emperor Franz I., who would keep them in the same form.

As early as the spring of 1811 Kopitar predicted war between Russia and France. In the summer of 1812 he was describing Napoleon's rapid campaign and expecting the fall of Moscow, but early in December he was aware of the signs of French defeat. After the Austrian conquest of the Illyrian provinces, Zois and Kopitar were mainly concerned with the governance of these lands. They were hoping that they would be kept in the same form, but with reinforced Slavic character. On June 1, 1814, Kopitar presented to Zois his Austro-Slavist concept of the new Illyria that would have included Dalmatia and possibly some other Slavic countries in the Balkans and would have as such opposed the Russian influence. Kopitar summoned Zois to support his proposal to his acquaintance Franz Joseph von Saurau, who was the court commissar of the former Illyrian provinces, and possibly to the minister of state Clemens von Metternich. It is highly possible that Zois followed his advice. In May of 1816 Kopitar again urged Zois to support the idea of the great Slavic kingdom of Illyria with the capital in Ljubljana and with its own court chancellery in Vienna, when Metternich would come to him for advice on this subject. Zois indeed presented the concept to Metternich in Ljubljana on May 23. The minister willingly took the suggestion into consideration, since it was in accordance with his domestic policy. He, in fact, wanted to establish a coherent South-Slavic kingdom (including Dalmatia) within the empire in order to integrate Catholic Slavic nations of Austria. However, the emperor rejected Metternich's proposal. The Illyrian kingdom, proclaimed in August 1816, was reduced in size

(without Dalmatia) and in importance (without the capital and chancellery). In June of 1817, a disappointed Kopitar and Zois again hoped that their ally Metternich would be successful in his newest attempts to reinforce the autonomy of Illyria. In the autumn the minister proposed the establishment of four new national chancelleries, including one for Illyria and Dalmatia, but the emperor again substantially reformulated the proposal.

Zois and Kopitar were observing the political events in Europe especially with regard to political and cultural development of the Slovene lands. Though always loyal to Austria, they never ceased to criticize the mistakes of its domestic policy. Their vision of Austria as a warrant of European peace and equilibrium, controlling Italy and Germany and protecting Slavic nations in the Balkans against Hungary, Russia, and Turkey, corresponds in many ways to Metternich's policy. Zois and Kopitar did not only comment the events, but they also actively engaged in politics. Their interventions had an important influence on French language policy in the Illyrian provinces and on Metternich's proposal for the Illyrian kingdom. In both cases, Zois and Kopitar were only partly successful, but their proposals were nevertheless considered by many contemporary European politicians the most significant from that part of the continent.